

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Негодченко Вадим Олександрович

УДК 343.851

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ
У СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право
та кримінологія; кримінально-виконавче право

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2003

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального права та кримінології Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ.

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, професор **МИСЛИВИЙ Володимир Андрійович**,
Юридична академія Міністерства внутрішніх справ,
перший проректор з міжнародних зв'язків

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор **МУЗИКА Анатолій Ананійович**, Київський інститут внутрішніх справ, проректор з наукової роботи

кандидат юридичних наук **БЛАГА Алла Борисівна**, Національний університет внутрішніх справ, заступник начальника кафедри кримінального права та кримінології

Провідна установа – Львівський національний університет ім. Івана Франка, кафедра кримінального права та кримінології,
Міністерство освіти і науки України, м. Львів

Захист відбудеться "19" листопада 2003 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К.64.700.03 Національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27)

Автореферат розісланий " 18 " жовтня 2003 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Кириченко В.Є.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми визначається тим, що злочинність в Україні залишається одним з найбільш небезпечних соціальних явищ, яке швидко заповнює сфери життєдіяльності, що не мають надійної правової охорони. Якщо в 1965 році на всій території СРСР було вчинено близько 752 тисяч злочинів, то в Україні, за даними статистики, в останні десять років спостерігається близький до цього рівень злочинності: 1992 – 480,5 тис., 1993 – 539,3 тис., 1994 – 572,2 тис., 1995 – 641,9 тис., 1996 – 617,3 тис., 1997 – 589,2 тис., 1998 – 576,0 тис., 1999 – 545,4 тис., 2000 – 553,6 тис., 2001 – 503,7 тис., 2002 – 450,7 тис. злочинів.

При всій складності криміногенної ситуації на початку тисячоліття органам внутрішніх справ вдалося стабілізувати ситуацію в боротьбі зі злочинністю, розпочати реформування своїх структур. Проте на цьому тлі відбувається відставання державно-правового контролю над злочинністю, а небезпечний її рівень вимагає активного курсу на попередження злочинів. Водночас у державі поки що не сформовано надійної системи попередження злочинності, недосконалою є її законодавча основа, а засоби, що застосовуються, не завжди є ефективними. А тому все це вимагає створення надійного науково-практичного підґрунтя, вдосконалення форм, методів та заходів профілактичної діяльності.

Питання, пов'язані з розробкою проблем попередження злочинності, досліджувались у працях російських та вітчизняних учених: Г.А. Аванесова, О.М. Бандурки, А.Б.Благої, А.А.Герцензона, В.О.Глушкова, В.В.Голіні, В.К.Грищука, Н.О.Гуторової, Л.М.Давиденка, І.М.Даньшина, П.С.Дагеля, А.І.Долгової, О.М.Джужи, А.Е.Жалинського, А.П.Закалюка, В.П.Ємельянова, В.К.Звірбуля, В.С. Зеленецького, А.Ф.Зелінського, М.В.Костицького, І.І.Карпеця, М.Й.Коржанського, О.М.Костенка, В.М.Кудрявцева, Н.Ф.Кузнецової, В.М. Куца, І.П.Лановенка, О.М. Литвака, В.Г.Лихолоба, Ф.А.Лопушанського, М.І.Мельника, П.П.Михайленка, Г.М.Міньковського, А.А.Музики, В.О.Навроцького, В.Т.Нора, П.І.Орлова, М.І. Панова, О.Б.Сахарова, О.Я.Светлова, В.В.Сташиса, В.Я.Тація, В.М.Трубникова, І.К.Туркевич, В.Б.Харченка, В.І.Шакуна, С.А.Шалгунової, Л.В.Франка та інших фахівців. У численних працях з кримінального права та кримінології розглядалися загальні питання теорії попередження злочинності, запобігання окремих її видів, напрацьовано значний масив рекомендацій та пропозицій з цієї проблематики.

Водночас діяльність органів внутрішніх справ у сучасних умовах вимагає принципово нового підходу щодо своїх основних функцій, при цьому концептуальним є рівень реалізації головного призначення – забезпечення надійної охорони законних прав та інтересів людини, суспільства і держави.

Завданням кримінологічної науки є пошук оптимальних шляхів удосконалення діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів, розробка з цією метою відповідних теоретичних і практичних рекомендацій. Вимагає подальшого розвитку кримінологічна теорія попередження злочинів, визначення правових основ цієї діяльності, кола суб'єктів та їх класифікації, дослідження рівнів попереджувальної діяльності, поглиблення наукового аналізу арсеналу соціальних, економічних, організаційних, управлінських, політичних, правових, психологічних та інших засобів попередження злочинів.

Серед суб'єктів попередження злочинів особливої уваги потребує визначення місця системи органів внутрішніх справ, їх служб і підрозділів, які безпосередню здійснюють боротьбу зі злочинністю, удосконалення правових та організаційних основ профілактичної діяльності міліції. Кримінологічна теорія разом зі спорідненими правовими і соціальними науками повинна комплексно досліджувати проблему діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів, оскільки спеціальних досліджень з цього питання не достатньо. Попередження злочинності в сучасних умовах – це найбільш реальний внесок органів внутрішніх справ у сприяння політичній реформі та економічним і соціальним перетворенням в країні.

Актуальність і практична значущість дисертаційного дослідження обумовлюється також процесом застосування нової законодавчої бази України, накопиченням матеріалів сучасної теорії та практики діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами полягає в тому, що дана робота тісно пов'язана з реалізацією "Комплексної програми профілактики злочинності на 2001-2005 рр.", затвердженої Указом Президента України від 25.12.2000 р., Указу Президента України від 18.02.2002 р. "Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян" та виконана у рамках програмних і директивних документів МВС України, що стосуються питань попередження злочинності.

Дослідження проблем попередження злочинності – один з пріоритетних напрямків науково-дослідної роботи в системі вищих навчальних закладів і наукових установ МВС України. Тема дисертаційного дослідження є складовою плану науково-дослідної роботи Запорізького юридичного інституту МВС України – "Проблеми вдосконалення кримінального законодавства України", а також "Пріоритетних напрямків боротьби зі злочинністю у сучасних умовах", передбачених п.6.152 плану науково-дослідної роботи Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ України.

Мета і задачі дослідження – це комплексна наукова розробка обґрунтованих теоретичних і практичних засад стосовно створення вдосконаленої моделі діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження злочинності з позицій сучасних досягнень кримінологічної науки, розробка практичних рекомендацій для профілактичної діяльності органів внутрішніх справ України.

Комплексність зазначеної мети передбачає постановку і розв'язання ряду завдань, основними серед яких є:

Визначити і вирішити найбільш суперечливі питання понятійного апарату кримінологічної теорії попередження злочинності.

Дослідити питання теорії правоохоронної діяльності та визначити сутність і ознаки правоохоронних органів та зміст їх профілактичної функції.

Здійснити узагальнення та аналіз законодавства й інших нормативно-правових актів, які регулюють правові та організаційні засади попередження злочинів.

Визначити систему суб'єктів у сфері попередження злочинності в Україні.

Розробити пропозиції щодо вдосконалення системи правового регулювання діяльності з попередження злочинів.

Проаналізувати основні кримінологічні показники діяльності оперативних підрозділів та досудового слідства органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів.

Дослідити значення діяльності щодо охорони громадського порядку як засобу попередження злочинів у сучасних умовах.

Узагальнити досвід щодо визначення критеріїв ефективності діяльності органів внутрішніх справ у сфері боротьби зі злочинністю та попередження злочинів.

Розробити конкретні теоретичні і практичні рекомендації щодо вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ у сфері попередження злочинів.

Внести пропозиції щодо напрямків підвищення позитивного іміджу міліції та форм взаємодії з населенням у сфері зміцнення охорони громадського порядку і попередження злочинів.

Об'єктом дослідження є відносини, що виникають у сфері правоохоронної діяльності щодо здійснення функції попередження злочинності.

Предметом дослідження є діяльність служб і підрозділів органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів.

Методи дослідження. В процесі дослідження були використані основні закони і категорії теорії наукового пізнання. У роботі застосовувались такі наукові методи: історичний, порівняльно-правовий, статистичний, логіко-порівняльний, системний, історичний, формально-логічний, структурно-функціональний та інші.

Методи дослідження використовувались у таких аспектах: 1) історичний метод дозволив дослідити генезис кримінологічної теорії щодо попередження злочинів у сфері правоохоронної діяльності; 2) порівняльно-правовий метод – порівняти застосування норм галузевого законодавства України у сфері правоохоронної діяльності; 3) статистичний метод – проаналізувати основні кримінологічні показники діяльності органів внутрішніх справ у сфері боротьби зі злочинністю; 4) логіко-порівняльний метод – проаналізувати понятійний апарат

профілактичних заходів та обґрунтувати необхідність окремих пропозицій щодо їх удосконалення;

5) соціологічний метод – провести опитування, інтерв'ювання працівників органів внутрішніх справ, а також громадян щодо питань удосконалення заходів у сфері попередження злочинності;

6) системний метод – визначити структуру та класифікацію суб'єктів попередження злочинності;

7) структурно-функціональний аналіз – дійти висновку про наявність у правоохоронних органів профілактичної функції.

Теоретичною базою дослідження є положення наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених з історії та теорії держави і права, філософії, логіки, теорії управління, загальної теорії держави і права, кримінального права, кримінології, кримінального процесу, криміналістики, загальної та юридичної психології, інформатики та інших наук.

Правову основу дослідження складають: Конституція України, закони України, нормативні акти Президента України, Кабінету Міністрів України, галузеве законодавство України та інших держав у порівняльно-правовому аспекті, відомчі нормативні акти, накази та інші документи Міністерства внутрішніх справ України, а також інших державних правоохоронних органів, що регулюють відносини у сфері попередження злочинності.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали слідчої і судової практики та інші матеріали (346 кримінальних справ), пов'язані з темою дослідження. Крім того, за спеціальною програмою здійснено опитування 412 працівників органів внутрішніх справ (підрозділів карного розшуку, державної служби боротьби з економічною злочинністю, дізнавачів, слідчих та інших), які здійснюють функцію попередження злочинів, а також опитуванням охоплено інших громадян.

Наукова новизна одержаних результатів визначається передусім тим, що воно є першим в українській юридичній науці комплексним монографічним дослідженням теоретичних і практичних проблем діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів у сучасних умовах.

Автором висунуто й аргументовано такі найбільш значущі положення, що визначають новизну дослідження:

- наведено додаткові аргументи щодо вирішення дискусійних питань понятійного апарату теорії попередження злочинності, рівнів та засобів цього виду діяльності в кримінологічній теорії;
- обґрунтовано та сформульовано пропозиції щодо сучасного поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів і, зокрема, органів внутрішніх справ;
- отримала подальший розвиток проблема правової основи і системи принципів діяльності правоохоронних органів і, зокрема, органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів;
- отримала подальше обґрунтування система суб'єктів профілактичної діяльності, а також роль та місце серед них органів внутрішніх справ;

– по-новому розглянуто особливості профілактичної діяльності органів внутрішніх справ з урахуванням реформування їх організаційно-штатної структури;

– з нових позицій розглянуто та запропоновано комплекс директивних, законодавчих та нормативно-правових актів, що повинні регулювати профілактичну діяльність органів внутрішніх справ;

– додатково проаналізовано кримінологічні показники діяльності оперативних підрозділів та органів досудового слідства щодо попередження злочинів, розроблено пропозиції щодо конкретних напрямків попередження злочинів працівниками провідних служб і підрозділів органів внутрішніх справ;

– отримало подальший розвиток положення щодо необхідності суттєвого посилення в сучасних умовах охорони громадського порядку, зміцнення служби дільничних інспекторів, патрульно-постової служби з метою профілактики злочинів;

– наведено додаткові аргументи щодо необхідності створення банку даних для аналізу, узагальнення та поширення в органах внутрішніх справ позитивного досвіду попередження злочинів;

– сформульовано та обгрунтовано додаткові напрямки щодо підвищення іміджу міліції серед населення, покращання її партнерства та взаємодії з громадянами у сфері попередження злочинів;

– з нових позицій конкретизовано теоретичні і практичні рекомендації щодо вдосконалення законодавчої і відомчої нормативно-правової бази діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів;

– вперше запропоновано систему критеріїв оцінки ефективності діяльності органів внутрішніх справ у боротьбі зі злочинністю з урахуванням досвіду інших країн.

Практичне значення одержаних результатів визначається у врахуванні розроблених автором положень щодо профілактичних можливостей діяльності служб і підрозділів органів внутрішніх справ, застосування кримінального, кримінально-процесуального, адміністративного та інших галузей законодавства для попередженні злочинів.

Практичні пропозиції дисертанта є доцільними для оптимізації діяльності працівників органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів щодо попередження злочинності.

Розроблені дисертантом пропозиції можуть бути використані для подальшої розбудови законодавчої бази профілактичної діяльності щодо боротьби зі злочинністю, зокрема при прийнятті Закону України “Про правоохоронну діяльність” та інших законодавчих і нормативних актів.

Основні положення роботи можуть бути використані у навчальному процесі вищих закладів освіти МВС України, інших юридичних навчальних закладів та факультетів під час вивчення дисциплін “Кримінологія”, “Кримінальне право”, а також спеціальних курсів з цих дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані у фахових виданнях, апробовані на науково-практичних конференціях, а також обговорені на засіданнях кафедр Запорізького юридичного інституту МВС України, Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ, Національного університету внутрішніх справ. Основні результати та висновки дослідження доповідались автором на науково-практичних конференціях: "Конституційні гарантії захисту людини у сфері правоохоронної діяльності" (Дніпропетровськ, Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 24–25.09.1999 р.); "Актуальні проблеми попередження, розкриття та розслідування злочинів органами внутрішніх справ" (Запоріжжя, Запорізьк. юрид. ін-т МВС України, 8–9.06.2000 р.); "Органи внутрішніх справ на початку третього тисячоліття: проблеми боротьби зі злочинністю" (Дніпропетровськ, Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 27–28.10.2000р.); "Юридична освіта і правоохоронна діяльність: перспективи нового тисячоліття" (Дніпропетровськ, Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 31.05–1.06.2001 р.); "Пріоритетні напрямки діяльності органів внутрішніх справ у боротьбі зі злочинністю в сучасних умовах" (Дніпропетровськ, Юрид. акад. МВС, 25–26.10.2002 р.).

Публікації. Основні теоретичні висновки і практичні рекомендації відображені у шести наукових статтях автора, що опубліковані у фахових виданнях.

Структура дисертації визначається відповідно до мети і завдань дослідження і складається із вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 219 сторінок, з них основного тексту – 180 сторінок, кількість використаних джерел налічує 237 найменувань, додатки займають 17 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми, зазначається зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначаються мета, основні завдання, об'єкт і предмет дослідження; розкрито його методологічні і теоретичні засади; висвітлено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; наведено дані про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ **“Попередження злочинів: генезис і сучасний стан”** складається з двох підрозділів. У **першому підрозділі 1.1. “Поняття, сутність, види та заходи попередження злочинів”** розглядаються ключові підходи щодо визначення категоріального апарату проблеми та її особливості.

Одним з головних завдань кримінології є наукове дослідження проблем попередження злочинів. Проте злочинність зі своїми закономірностями має глибоко схований внутрішній зміст, а тому уявлення про її швидку здоланність є помилковим, хоча наприкінці ХХ століття радянська

кримінологія доводила, що стоїть на порозі вирішення суттєвого теоретичного і практичного завдання – створення оптимальної моделі системи попередження злочинності. Автор констатує, що суспільству не вдалося викоренити злочинність, а навпаки, в умовах сучасних досягнень цивілізації спостерігається поширення таких небезпечних явищ, як тероризм, наркобізнес, торгівля людьми тощо. Зміна соціально-економічних умов спричинила зростання злочинності, появу її нових форм, що поставило перед кримінологічною наукою нові складні проблеми.

На думку дисертанта, в Україні не створено системи попередження злочинності, профілактика залишається занедбаною, тому існує необхідність її розбудови. Значне місце в роботі приділяється аналізу термінологічного наукового апарату і, зокрема, ключових понять: "соціальна профілактика", "боротьба зі злочинністю", "протидія злочинності", "тиск на злочинність", "соціальний контроль злочинності", "профілактика злочинності", "попередження злочинності", "запобігання злочинності" та інші.

Враховуючи, що зазначений понятійний апарат зростає, а ієрархія і субординація його ключових визначень не завжди має єдине сприйняття серед кримінологів, та усвідомлюючи відсутність результатів пошуку принципових відмінностей між окремими кримінологічними категоріями, здобувач вважає недоцільним подальше поглиблення понятійної плутанини. Особливо це стосується таких визначень, як "профілактика", "попередження" та "запобігання" злочинів. Навіть тлумачні словники визначають ці терміни таким чином, що за змістом вони мають більше спільного ніж розбіжностей ("профілактика" – запобігання; "попередження" – запобігання тощо). Така етимологічна тавтологія не сприяє обґрунтуванню ієрархії цих категорій, тому дисертант підтримує кримінологів, які пропонують знайти консенсус щодо змісту та субординації даних понять.

Попередження злочинності розглядається автором як комплекс заходів економічного, соціального, ідеологічного, культурного, виховного, законодавчого та іншого характеру, спрямованих на усунення, послаблення або нейтралізацію причин та умов злочинності. Ця діяльність класифікується за: рівнем, механізмом, обсягом, змістом заходів та суб'єктами її реалізації. Визначається правове підґрунтя діяльності щодо попередження злочинів.

Аналіз дозволяє дійти висновку, що за рівнем профілактичні заходи можуть здійснюватися на всій території України (державний рівень) або в окремому регіоні (регіональний рівень), на місцях (місцевий рівень), у відповідній галузі господарства (галузевий рівень) або на підприємстві, в установі чи організації. Кримінологічна наука фактично визначилась щодо рівнів реалізації профілактичних заходів відносно груп населення (загальна профілактика) або стосовно конкретної особи (індивідуальна профілактика).

Державна система попередження злочинності повинна мати власне законодавче підґрунтя, яке визначає загальні засади, принципи, суб'єктів, форми та інші важливі положення щодо цієї

сфери діяльності, а також окремі законодавчі і нормативно-правові акти, які мають регулювати застосування заходів профілактичного впливу. Дисертант розглядає основні принципи діяльності щодо попередження злочинів, вважає обов'язковим їх закріплення на законодавчому рівні.

У попередженні злочинів повинні використовуватися різноманітні за змістом заходи, що в цілому утворюють систему економічних, політичних, правових, психологічних, організаційних, технічних, соціальних, ідеологічних та інших чинників. Здобувач підкреслює необхідність вивчення механізму їх впливу на криміногенні фактори. Вимагають дослідження загальносоціальні заходи попередження злочинності (І.М. Даньшин), які можуть суттєво впливати на причини та умови злочинності в суспільстві. Що ж стосується спеціально-кримінологічних заходів, то вони у змозі лише знижувати рівень злочинності.

У другому підрозділі першого розділу 1.2. "*Суб'єкти попередження злочинів*" наголошується, що відповідно до Конституції України всі органи влади сприяють діяльності щодо попередження злочинності, оскільки охорона внутрішньої безпеки, зміцнення правопорядку є однією з основних функцій держави. Діяльність щодо попередження злочинів здійснюється відповідними суб'єктами, що можуть бути класифіковані на групи за ступенем спеціалізації.

Дисертант приєднується до науково обгрунтованого підходу О.М. Бандурки і Л.М. Давиденка та пропонує класифікації суб'єктів попередження злочинності.

Центральна ланка суб'єктів профілактики – це державні органи, спеціально створені для боротьби зі злочинністю. Більшість представників судової системи (72,0 %) не відносять суд до правоохоронних органів, посилаючись на його належність до самостійної гілки влади та незалежність. Проте ці важливі ознаки не виключають суд із системи правоохоронних органів, а свідчать лише про його особливий статус, що узгоджується з вимогами статей 23 і 23² КПК України.

На підставі дослідження здобувач дійшов висновку, що **систему правоохоронних органів** України як суб'єктів профілактичної діяльності утворюють такі органи: судові, прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, податкової міліції, митної служби, державної охорони, надзвичайних ситуацій, державної прикордонної служби, військової служби правопорядку, виконання покарань. Хоча суд не відноситься до правоохоронних органів і утворює окрему гілку влади, однак, виходячи із його функцій та завдань попередження злочинів в широкому розумінні, він віднесений до групи правоохоронних органів.

Система правоохоронних органів в Україні в рамках адміністративно-правової реформи змінюється, а тому процес її реформування вимагає постійного науково обгрунтованого супроводження, коригування, вдосконалення та відповідного законодавчого забезпечення. Автор в обгрунтовує необхідність прийняття базового законодавчого акта – Закону України "Про правоохоронну діяльність".

Здобувач вважає, що до **системи суб'єктів, які здійснюють попередження злочинності** в Україні у межах своїх завдань, компетенції і повноважень необхідно віднести: 1) суб'єкти, які визначають кримінологічну політику, її основні напрямки, завдання, форми і методи попередження злочинності (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України); 2) суб'єкти, які виявляють криміногенні фактори і безпосередньо реалізують заходи щодо усунення, послаблення чи нейтралізації криміногенних факторів, причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів (прокуратура, органи внутрішніх справ, суд, служба безпеки, податкова служба, митна служба, державна охорона, державна прикордонна служба, військова служба правопорядку, виконання покарань та інші); 3) суб'єкти, які на місцевому рівні в процесі виконання своїх безпосередніх функцій впливають на усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів (органи державної влади та органи місцевого самоврядування); 4) суб'єкти, які на громадських засадах сприяють правоохоронній діяльності у сфері нейтралізації причин і умов вчинення злочинів та інших правопорушень (громадські пункти охорони порядку, товариські суди, добровільні народні дружини, оперативні загони по боротьбі й попередженню окремих видів злочинів, інші громадські формування, що здійснюють охоронні, розшукові та профілактичні функції); 5) суб'єкти, які на підставі державних повноважень здійснюють спеціалізовані функції щодо управління, взаємодії, координації правоохоронних органів та інших суб'єктів попередження злочинності (Координаційний комітет по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю тощо).

Другий розділ роботи 2. **“Органи внутрішніх справ як суб'єкт попередження злочинів”** складається з чотирьох підрозділів. У підрозділі 2.1. *“Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів”* розглядаються питання забезпечення внутрішньої безпеки держави, захисту прав і свобод людини як основного об'єкта правоохорони органами внутрішніх справ, які мають справу з практичним втілення у життя політики попередження злочинів. Як найчисельніший загін у системі правоохоронних органів міліція виявляє і розслідує понад 80% злочинів. Прийнятий у 1990 р. Закон України “Про міліцію” залишається її базовим законодавчим актом, що передбачає серед інших профілактичну функцію через діяльність таких структур, як кримінальна міліція, міліція громадської безпеки, органи досудового розслідування та інші підрозділи. Останні роки МВС України активізувало реформування своєї структури, вживає дієвих практичних заходів щодо боротьби зі злочинністю та її попередження.

У роботі автор розглядає та обґрунтовує правову основу діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження злочинності. Для реалізації кримінологічної політики у сфері попередження злочинів дисертант у першу чергу, пропонує розробити “Концепцію розбудови державної системи попередження злочинів та правопорушень”. Таку пропозицію підтримують 65% опитаних

респондентів. Для втілення концепції у практичну діяльність необхідно створити "Державну програму попередження злочинності і правопорушень". На першому етапі створення законодавчої бази – прийняти Закон України "Про попередження злочинів" чи інший відповідний закон. Відсутність такого базового закону обумовлює розпорошеність норм профілактичного характеру. Таку позицію підтримують 70% респондентів, які вважають, що профілактична діяльність вимагає законодавчого регулювання.

Здобувач вважає, що до створення цієї законодавчої бази питання попередження злочинів може врегулювати відповідний наказ (настанова) МВС України "Про заходи щодо організації та вдосконалення діяльності у попередженні злочинів та правопорушень". Документ повинен передбачати: завдання, об'єкти і суб'єкти попереджувального впливу; компетенцію МВС та його служб і підрозділів щодо попередження злочинів; обов'язки працівників міліції громадської безпеки, інших підрозділів органів внутрішніх справ з попередження злочинів (дільничні інспектори міліції, працівники підрозділів з попередження правопорушень неповнолітніх, патрульно-постової служби міліції, ДАІ та інші).

У другому підрозділі 2.2. *"Попередження злочинів підрозділами кримінальної міліції та громадської безпеки"* аналізуються основні кримінологічні показники офіційної статистики, відповідно до яких загальний рівень злочинності, починаючи з 1996 р., хоча й повільно, але поступово знижується. В 1995 р. він становив близько 642 тис., в 2001 р. – 503,7 тис., у 2002 р. зареєстровано 450,7 тис. злочинів. Рівень загальної злочинності в розрахунку на 10 тис. населення в 2001 р. становив 101,8 злочинів (для порівняння в інших країнах: Польща - 290; Росія - 205; Румунія - 157; Білорусія - 117 злочинів).

У 2002 р. зареєстровано злочинів на 10,5 % менше, ніж у 2001 р. Проте аналіз показує, що це – істотне зниження їх кількості за останні сім років. У структурі злочинності домінуючу роль продовжують відігравати особливо тяжкі й тяжкі злочини (умисні вбивства, зокрема на замовлення, тяжкі тілесні ушкодження, розбої, грабежі та інші). Кількість цих злочинів досягла у 2002 р. 235,5 тис., а темпи приросту становили майже 11,0 %, при цьому в окремих областях, що досліджувалися, зокрема Запорізькій, і того більше – 23,6 %.

На цьому тлі, за офіційними даними МВС України, спостерігається поліпшення розкриття злочинів. Так, у 1990 році їх розкривалося 56,6 %, у 2000 році цей показник становив 74,0 %, у 2001 році він досяг 77,3 %, а в 2002 році близько 90,0%. Крім того, як свідчить статистика, у 2002 році, порівняно з 2001 роком, на 14% скоротилася кількість злочинів загальнокримінальної спрямованості, на 18,5% умисних вбивств, на 4,3% тяжких тілесних ушкоджень, у т. ч. на 15,3% таких, що потягли смерть, на 14,6% розбійних нападів, на 6,9% вимагань, на 13% шахрайств, на 48,9% крадіжок державного і колективного майна, на 9,0% крадіжок майна громадян та інших

видів злочинів. Проте результати комплексного інспектування, перевірки прокуратурою свідчать про велику кількість латентних злочинів.

Дисертант констатує, що основне навантаження у боротьбі зі злочинністю та попередженні злочинів несуть підрозділи кримінальної міліції та міліції громадської безпеки. Аналіз справ, матеріалів оперативно-розшукової діяльності показує, що в 70-80 рр. ХХ ст. вони мали переважно ситуаційний характер, а сьогодні злочинні дії, як правило, плануються так само як і способи їх приховування.

Сучасні процеси реформування органів внутрішніх справ, безумовно, вплинуть на зростання показників рівня злочинності, що об'єктивно вимагає суттєвого вдосконалення діяльності патрульно-постової служби міліції, зміцнення охорони громадського порядку, залучення до неї інших служб і підрозділів міліції, підвищення ефективності попередження злочинів.

У підрозділах кримінальної міліції приділяється увага кримінологічному аналізу найбільш небезпечних злочинів, зокрема таких, як торгівля людьми. Їх кількість зросла від 2 справ у 1998 р., 70 справ у 2001 р. до 169 справ, порушених протягом 2002 р. (найбільше в Дніпропетровській області – в 7,3 раза). Щорічно в країні ліквідується близько 500–700 організованих злочинних груп, проте в теорії та практиці існують суперечності щодо ознак організованої групи та злочинності. Це вимагає дослідження цієї проблеми та оптимізації діяльності відповідних підрозділів, розробки нових заходів профілактичного впливу.

При загальному зниженні злочинності її найвищий рівень на 10 тис. населення (в Україні – 91,0) відзначався у Дніпропетровській (137,6), Запорізькій (122,9) та Харківській (121,6) областях. Дисертант акцентує увагу на попередженні найбільш небезпечних видів злочинності (наркобізнес, торгівля зброєю, викрадення автотранспорту, ухилення від сплати податків, фіктивне підприємництво, шахрайство з фінансовими ресурсами, контрабанда тощо).

Виявлення і попередження злочинів у сфері економіки у Дніпропетровській області показує, що протягом 2002 р. ліквідовано 23 організовані злочинні групи, встановлено їх причетність до вчинення майже 700 злочинів. Відшкодований збиток державі становить 500,5 мільйонів гривень. Водночас автор звертає увагу на те, що певна частина норм КК України застосовується вкрай рідко або взагалі не діє, чим скористовуються кримінальні структури (зокрема, ст.205 КК). Не викорінено тенденцію регулювання показників за рахунок викриття дрібних злочинів.

Попередження злочинів у аграрному секторі актуалізуються тим, що у сільській місцевості єдиним суб'єктом профілактики виступає дільничний інспектор, а аграрний сектор стає об'єктом масштабних протиправних посягань. На думку дисертанта, попередження злочинів у сфері економіки повинно враховувати своєчасне вивчення їх кримінально-правової та кримінологічної характеристик, розробки криміналістичних та оперативно-розшукових методик розкриття, розслідування та попередження.

У роботі розглядаються проблеми боротьби з наркоманією і наркобізнесом. За 10 років результативність боротьби з цими злочинами зросла більш, ніж у 7 разів. Лише за перший квартал 2003 р. ліквідовано 63 нарколабораторії. Аналіз показує, що з незаконного обігу щорічно вилучається близько 20 т наркотичних засобів, що за цінами "чорного" ринку становить близько 7-8 млн. доларів тіньового прибутку. У 2002 р. в країні виявлено 58,1 тис. (+21,4 %) злочинів, пов'язаних з наркотиками, з яких 19,3 тис. (33,3 %) – тяжкі та особливо тяжкі їх види. Значно зросла кількість (+34,3 %) викритих фактів виробництва, придбання, перевезення та збуту наркотичних засобів, злочинів, вчинених організованими групами. З незаконного обігу вилучено 15,6 т наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. У Дніпропетровській області протягом 2002 р. виявлено понад 6 тис. злочинів (у 2001 р. – 5723), пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин, у тому числі 1064 факти їхнього збуту. З незаконного обігу вилучено більше 2,5 т наркотичних засобів.

Попередження наркозлочинів, на думку автора, необхідно спрямовувати на виявлення груп наркоділків, виробників і розповсюджувачів наркотиків, перекриття каналів проникнення важких наркотиків в Україну, вжиття комплексу невідкладних заходів загальнодержавного характеру, спрямованих на попередження наркобізнесу.

Автором обґрунтовується висновок, що найбільш уразливими об'єктами розповсюдження наркотичних засобів залишаються місця відпочинку та проживання молоді, заклади освіти та інші місця. За даними МВС України, з 116 тис. споживачів наркотичних засобів більше 4 тис. – неповнолітні.

Дисертантом вивчено досвід експерименту щодо профілактики побутових правопорушень, пов'язаних із насильством у сім'ї, з використанням спеціальних карток обліку фактів вчинення насильства, що сприяє їх фіксації, детальному аналізу та запобіганню, суттєво зменшує рецидив і дає віктимологічний ефект. Злочинність у побуті знижено на 10 %.

Здобувач вважає, що органи внутрішніх справ не достатньо використовують віктимологічну профілактику. Автор визначає найбільш перспективні форми діяльності з попередження злочинів, для підрозділів карного розшуку, міліції громадської безпеки, державної служби боротьби з економічними злочинами; підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків.

У третьому підрозділі другого розділу 2.3. *"Діяльність органів досудового слідства щодо попередження злочинів"* аналізується профілактична діяльність органів дізнання та слідчих, яку дисертант розглядає як "профілактику досудового слідства". Вона передбачає: попередження злочинів, що готуються; припинення злочинів, які вчинюються; встановлення усіх причин та умов, що сприяють їх вчиненню; доведення до адресатів відомостей про причини та умови, які сприяють вчиненню злочинів; забезпечення заходів щодо їх усунення.

На складність цієї діяльності посилаються 17,0 % опитаних слідчих. Іншими причинами є: завантаженість в роботі (14,0 %); брак достатньої кримінологічної підготовки (10,0 %) і методик виявлення причин та умов злочинів (4,0 %); непередбачення законом причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів як ознак предмету доказування (3,0 %).

Узагальнення досвіду цього виду профілактичної діяльності показує, що домінуючою її формою є подання, яке орган дізнання або слідчий вносять у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі для вжиття заходів щодо усунення цих причин і умов. Дисертант вважає, що воно не завжди повинно містити визнання обвинуваченого винним, оскільки йдеться про порушення презумпції невинуватості, яке не стосується необхідності усунення конкретних негативних факторів, виявлених у ході розслідування.

На практиці використовуються такі форми профілактичної діяльності, як участь слідчого в розгляді подань трудовим колективом (персоналом), підготовка узагальнених подань, виступи у засобах масової інформації, бесіди, лекції та інші форми профілактики.

Слідчий апарат органів внутрішніх справ загальною чисельністю майже 12 тисяч слідчих щорічно розслідує понад 500 тисяч кримінальних справ, що становить понад 90 % від справ, які розслідуються в державі. Він має потужний профілактичний потенціал. Водночас серед факторів, що мають найбільш негативний вплив на його реалізацію, є такі: наявність вищої юридичної освіти лише у 72,6% слідчих; 42,4% слідчих перебувають на посадах до 3-х років, 31,9% слідчих вважають навантаження надмірним; висока плинність кадрів – понад 1 тис. щороку. Таким чином, основними проблемними питаннями діяльності слідчого апарату є: високий рівень злочинності; недостатнє матеріально-технічне забезпечення; незадовільні умови роботи; розмивання професійного ядра; зниження соціального статусу; недостатній професійний і освітній рівень; недостатня допомога з боку експертів та спеціалістів.

У підрозділі 2.4. *"Ефективність діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів"* дисертант зауважує, що ефективність є універсальною категорією, яка неоднозначно тлумачиться фахівцями правничих наук, і жодне з цих тлумачень не влаштовує потреби теорії і практики. Ефективність не можна ототожнювати з результативністю, ступенем рецидиву, економією ресурсів тощо. Всі ці показники можуть виступати як окремі критерії ефективності попередження злочинів.

Ключовими напрямками визначення ефективності попереджувальної діяльності органів внутрішніх справ є: обґрунтоване застосування заходів у боротьбі зі злочинністю, і, передусім, виключення незаконного їх застосування до громадян (адміністративна, кримінальна відповідальність тощо); викорінення фактів порушення принципу невідворотності відповідальності, необґрунтованого звільнення від кримінальної відповідальності.

На думку дисертанта, **визначення ефективності діяльності** щодо попередження злочинів не можливе без об'єктивного відображення рівня злочинності. Одна з перешкод цьому – латентна злочинність та найбільш небезпечна її форма – приховування злочинів. Статистика показує, що органи внутрішніх справ України досягають 90% розкриття злочинів, що є найбільшим показником у світі, (США – 22%, Франція та Німеччина – 30-54%). Очевидно, що вітчизняні показники розкриття скоріше свідчать про значний рівень латентних злочинів.

МВС України поставило жорсткі вимоги до працівників органів внутрішніх справ з метою викорінення маніпулювання статистичними даними у сфері боротьби зі злочинністю (донедавна в Дніпропетровській області щодобово реєструвалося близько 300 заяв та повідомлень і сьогодні цей показник зріс майже вдвічі). Стан боротьби зі злочинністю, ефективність цієї діяльності повинні знаходитись під постійним контролем МВС України. Однією з форм контролю залишаються комплексні інспекторські перевірки. Результати перевірки УМВС України в Дніпропетровській області (вересень 2003 р.) виявили такі негативні фактори: приховування злочинів від реєстрації; неуважне ставлення до заяв і звернень громадян; велика кількість нерозкритих злочинів минулих років та відсутність роботи щодо їх розкриття; підвищення відсотку розкриття злочинів шляхом перенесення їх реєстрації з одного місяця на інший тощо.

Уявлення про ефективність профілактичного впливу можна скласти лише за кореляцією емпіричних показників змін у злочинності, якщо така кореляція не спотворена будь-якими соціальними явищами. Визначення ефективності засобів протидії злочинності, які не піддаються кількісній конкретизації, можливо з'ясувати на підставі експертних оцінок та вивчення громадської думки.

Важливим показником ефективності попередження злочинності є науково обґрунтоване співвідношення сил і засобів органів внутрішніх справ щодо фактичних результатів боротьби зі злочинністю. Наприклад, співвідношення поліцейських на 100 тисяч населення у деяких країнах світу є таким: Росія – 1224, Казахстан – 778, Франція – 349, США – 300, Україна – 400. Незважаючи на такий оптимальний показник, в Україні лише кожний 4-й працівник МВС безпосередньо виконує завдання боротьби зі злочинністю.

Узагальнення існуючих підходів в оцінці діяльності міліції (поліції) показує, що найбільш поширеними **критеріями**, на думку автора, є визначення ефективності їх діяльності і, зокрема, щодо попередження злочинів, такі: загальний рівень злочинності; показник розкриття злочинів; дотримання законності; дотримання громадського порядку; попередження злочинів; кількість справ, завершених провадженням досудовим слідством; якість виконання професійних функцій; оптимальне використання ресурсів; швидкість реагування на злочини; надійність охорони об'єктів; кількість скарг на дії міліції; службове навантаження на працівника міліції; імідж міліції серед

населення; оцінка потерпілими від злочинів якості правоохоронної діяльності; результативність оперативно-розшукової діяльності; рівень взаємодії міліції з громадськістю.

Розділ третій **3. "Удосконалення діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів"** містить два підрозділи. У першому підрозділі *3.1. "Основні напрямки вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів"* органи внутрішніх справ розглядаються як суб'єкт, що має різноманітні засоби протидії злочинності, відповідну матеріально-технічну базу, найбільш повну інформацію про злочинність. Проте їх діяльність щодо попередження злочинів, незважаючи на чисельні експерименти, організаційні й функціональні перетворення, тривалий час не дає очікуваних результатів. Зокрема, сьогодні частина усіх злочинів, виявлених органами внутрішніх справ на стадіях готування і замаху, становить близько 2,0% від числа зареєстрованих.

Постійна реорганізація, переміщення профілактики з одного підрозділу (карний розшук) до іншого (служба профілактики), з надмірною чисельністю управлінських штатів, нечіткістю повноважень не дозволили домогтися переконливих результатів, виробити найбільш ефективні форми попереджувальної діяльності. На початку 90-х років розпочалося згорання попереджувальної діяльності органів внутрішніх справ, а в подальшому відбувся фактичний її розпад. Профілактичний потенціал держави був зруйнований.

Дисертант відзначає, що діяльність органів внутрішніх справ з попередження злочинів не має достатнього правового забезпечення, відсутня законодавча база державної системи соціальної профілактики, чітка регламентація статусу суб'єктів і об'єктів попереджувального впливу, їхніх прав і обов'язків, санкцій за їхнє невиконання, заходів попередження, що застосовуються. Обмеженими є ресурсні можливості надання криміногенним і віктимним групам населення допомоги у побутовій сфері, організації дозвілля, залучення населення до профілактичної діяльності. На думку автора, ці недоліки обумовлює існуюча система оцінки роботи органів внутрішніх справ, їхніх служб і підрозділів, оскільки окремі з них переважно орієнтовані не на попередження, а на розкриття злочинів, що неминуче призводить до збільшення кількості останніх.

У здійсненні профілактичної діяльності необхідно враховувати сучасні реалії в умовах серйозного ускладнення кримінальної ситуації в країні. Структурні зміни форм і видів злочинності, поява організованих, агресивних злочинних угруповань, що скоюють протягом тривалого часу особливо тяжкі та тяжкі злочини, змінили шкалу оцінок населенням злочинних посягань. Про це свідчить суттєве зниження звернень до правоохоронних органів при вчиненні злочинів. Одним із показників є довіра з боку мешканців міст до діяльності дільничних інспекторів, які повинні бути найбільш наближеними до населення. Близько 50% опитаних не

задоволені їхньою роботою, відчувають невпевненість щодо їх можливості здійснювати тиск на злочинність.

З метою вдосконалення профілактичної діяльності дільничних інспекторів міліції здобувачем пропонується підготувати і подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, що стосуються прав дільничного інспектора міліції у сільській місцевості, розробити "Положення з організації діяльності дільничних інспекторів міліції", в якому визначити завдання і функції, форми й методи їх роботи та, з урахуванням позитивної практики, підвищити їх роль і відповідальність за стан профілактичної роботи.

При формуванні системи попередження злочинів органам внутрішніх справ слід використовувати попередній досвід, не запозичуючи при цьому віджиті елементи, уникаючи формалізму, показухи, захоплення кількісними показниками тощо. Система повинна будуватися з урахуванням нових соціально-економічних умов, які характерні для кримінальної ситуації, нової ролі держави, а також відповідати існуючим демократичним цінностям. Служби й підрозділи МВС України повинні займатися організацією попереджувальної діяльності як безпосередньо, так і через підвідомчі їм структури. Основними функціями в цьому є: визначення цілей і завдань; формування нормативно-правової основи попередження злочинів; координація попереджувальної діяльності суб'єктів нижчої ланки, надання їм необхідної методичної і практичної допомоги; планування і розробка пропозицій до загальнодержавних та регіональних програм боротьби зі злочинністю.

Особливе місце в діяльності органів внутрішніх справ посідає індивідуальна профілактика, центральною ланкою якої є служба дільничних інспекторів міліції, які, становлячи лише 8% від кадрового складу міліції громадської безпеки, зберігають головні позиції за результативністю своєї роботи, здійснюють індивідуальну профілактику відносно 3 мільйонів осіб, що раніше вчинили злочини, та інших правопорушників.

Діяльність органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів слід переорієнтувати у бік віктимологічної профілактики, призначення якої – допомогти людям уникнути небезпеки стати жертвою злочину. Необхідно сприяти відродженню як традиційних (добровільні народні дружини, громадські пункти охорони порядку, ради профілактики на підприємствах), так і створенню нових громадських структур профілактичної спрямованості (комісії у справах неповнолітніх, спостережні комісії, вуличні, квартальні, будинкові комітети, ради шкіл, піклувальні, добродійні та інші організації). Не варто нав'язувати населенню готові форми участі в роботі з попередження злочинів, а навпаки, стимулювати громадянську активність, основу на прагненні людей об'єднатися з метою захисту своїх прав (асоціації батьків і педагогів, об'єднаннями представників

малого бізнесу тощо). Аналіз практики свідчить про необхідність розробки регіональних та місцевих державних комплексних програм попередження злочинів.

На думку дисертанта, необхідно оперувати показниками, що реально відбивають роботу служб і підрозділів органів внутрішніх справ з попередження злочинів; уніфікувати положення, які регламентують діяльність служб і підрозділів з попередження і припинення злочинів. Профілактика, яку здійснюють органи внутрішніх справ, є складовою діяльності майже всіх їхніх служб і підрозділів, це – головний аспект усіх напрямків роботи органів внутрішніх справ, який об'єктивно не може об'єднуватись в окремому органі, підрозділі чи службі.

Основу діяльності міліції має становити програма профілактики злочинів, що базується на реальному аналізі кримінологічної обстановки. Міліція повинна мати свою сферу діяльності і специфічну програму дій, можливість постійного звернення до населення по радіо, телебаченню, у пресі, електронних засобах інформації та засобах наочної агітації.

Ефективність профілактичної діяльності міліції громадської безпеки залежатиме від: швидкості реагування міліції на виклики; адекватності дій міліції щодо кожної конкретної ситуації; роз'яснювальної роботи міліції серед населення у засобах масової інформації; індивідуальної роботи з конкретною категорією населення; можливості постійної гласності в роботі міліції та її зв'язків з громадськістю.

Як органи, які б здійснювали науково-методичне забезпечення й узагальнення досвіду практичної роботи з профілактики злочинів, у системі МВС мають функціонувати міжрегіональні науково-методичні кримінологічні центри. Оскільки в більшості регіонів країни функціонують вищі юридичні заклади освіти МВС України з відповідним науковим потенціалом, то вони й повинні стати осередками вивчення та поєднання кримінологічної науки з практикою її застосування. Така взаємодія має регулюватися відповідним наказом МВС України і потребує посилення координації наукової діяльності правоохоронних органів з метою розв'язання завдань боротьби зі злочинністю та впровадження її результатів в практику органів внутрішніх справ, зокрема щодо попередження злочинів.

У підрозділі 3.2. *"Перспективи взаємодії органів внутрішніх справ з громадськістю щодо попередження злочинів"* наголошується, що попереджувальна діяльність повинна здійснюватися у тісному взаємозв'язку з населенням, з громадськими формуваннями, організаціями, установами та окремими громадянами.

Дисертант визначає як найбільш ефективні форми: діяльність позаштатних помічників працівників відповідних служб та підрозділів органів внутрішніх справ (карний розшук, служба боротьби з економічною злочинністю, безпека дорожнього руху та інші); діяльність спеціальних громадських формувань щодо запобігання злочинів (оперативні загони, спеціалізовані дружини, оперативно-пошукові групи тощо); діяльність добровільних народних дружин у сфері охорони

громадського порядку; співпраця з громадськими організаціями та установами в галузі наукової розробки питань попередження злочинності.

Останніми роками вдалося відновити діяльність 1,8 тис. громадських пунктів охорони правопорядку та 17,1 тис. громадських формувань. Завданнями міліції громадської безпеки повинно стати попередження злочинів з широким залученням до охорони громадського порядку громадян, активним впровадженням у цю діяльність нових форм і методів роботи з урахуванням досвіду поліції закордонних країн.

У рамках "Комплексної програми профілактики злочинності та боротьби з правопорушеннями в Дніпропетровському регіоні на 2000-2005 роки" вченими, практиками спільно з громадськими організаціями досліджуються планові теми щодо наукового опрацювання проблем профілактики злочинів. Важливими складовими співпраці при попередженні злочинів є: довіра, партнерство та зв'язок з населенням, підвищення іміджу міліції, налагодження тісної взаємодії з населенням, моніторинг думки громадськості про ефективність правоохоронної діяльності, впровадження "телефону довіри" для реагування на неправомірні дії працівників тощо.

Дисертантом узагальнено позитивний досвід профілактичної роботи з використанням засобів масової інформації. Зокрема, в УМВС України в Дніпропетровській області виходить власна щотижнева газета "Кримінальна панорама", працює прес-центр для представників засобів масової інформації, власна радіостанція "Альфа", через які налагоджено безпосередні зв'язки населення з працівниками міліції, оперативно вирішуються питання щодо покращання організації охорони громадського порядку, дотримання законності, розшуку злочинців, надання інформації про злочини в регіоні, поліпшення правової освіти. На базі Юридичної академії МВС України спільно з громадськими організаціями міста створені і працюють Центр правової освіти населення, створена громадська безкоштовна юридична консультація "Істина", Центр незалежних експертиз "Альтернатива", які постійно надають правову допомогу населенню, спільно з науково-педагогічним складом академії працюють в навчальних закладах та підприємствах міста і області.

У **висновках** здобувач сконцентрував увагу на головних положеннях дисертації, визначивши таким чином значущість результатів дослідження для теорії і практики попередження злочинів в діяльності органів внутрішніх справ у сучасних умовах. Так, зокрема, автор на законодавчому рівні пропонує розробити закон "Про правоохоронну діяльність", в якому визначити види та структуру правоохоронних органів, що здійснюють профілактичну діяльність, визначити принципи попереджувальної діяльності правоохоронних органів та органів внутрішніх справ зокрема, їх завдання, визначити рівні профілактичної діяльності, її форми, методи.

Також автором запропоновано внести відповідні зміни до Закону України "Про соціальну профілактику", Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України в частині

визначення пріоритетів правоохоронної діяльності та конкретних завдань органів, що здійснюють розслідування злочинів та їх правову оцінку.

На організаційному рівні дисертант пропонує відомчим навчальним закладам системи МВС України провести повне кримінологічне вивчення регіонів, за кожним визначити певний напрямок, на підставі чого провести узагальнення отриманих результатів, використовуваних форм та методів профілактичної діяльності та поширити позитивний досвід на всій території України. Також необхідно врахувати позитивний досвід інших країн, проаналізований автором.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Негодченко В.О. Правові засади попередження злочинів: теоретичні аспекти // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. – 2000. – № 1. – С.158-163.
2. Негодченко В.О. До Закону України “Про профілактику злочинів” // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України: Збірник наукових праць. – 2000. – № 2. – С.296-299.
3. Негодченко В.О. Державно-правове забезпечення профілактики злочинності // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України: Збірник наукових праць. – 2001. – № 1. – С.213-218.
4. Негодченко В.О. Правовий та моральний зміст кримінологічного попередження // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2001. – № 2. – С.283-286.
5. Негодченко В.О. Поняття ефективності заходів правового характеру боротьби зі злочинністю // Науковий вісник Юридичної академії МВС: Збірник наукових праць. – 2003. – № 1. – С.241-246.
6. Негодченко В.О. Правові основи діяльності органів внутрішніх справ у попередженні злочинів // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. – 2003. – № 1. – С.219-227.

АНОТАЦІЇ

Негодченко В.О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів у сучасних умовах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет внутрішніх справ, Харків, 2003.

У дисертації здійснено комплексне наукове дослідження проблеми діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів в сучасних умовах. Проаналізовано генезис

кримінологічного вчення про попередження злочинів, його понятійний науковий апарат, рівні та заходи цієї діяльності.

Досліджено сутність та правову природу діяльності щодо попередження злочинів, визначено суб'єкти профілактичної діяльності, їх класифікацію. Основну увагу приділено дослідженню теорії і практики правових та організаційних засад профілактичної діяльності МВС України та його структурних підрозділів: кримінальної міліції, міліції громадської безпеки, органів досудового слідства та інших підрозділів. Розглянуто ефективність діяльності органів внутрішніх справ у попередженні злочинів.

Внесено пропозиції щодо основних напрямів удосконалення правового регулювання та організаційної діяльності органів внутрішніх справ у попередженні злочинів, а також перспективи взаємодії з громадськістю у цій сфері.

Ключові слова: попередження, діяльність, суб'єкти профілактики, злочинність, органи внутрішніх справ, ефективність, взаємодія.

Негодченко В.А. Деятельность органов внутренних дел по предупреждению преступлений в современных условиях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет внутренних дел, Харьков, 2003.

В диссертации осуществлено комплексное научное исследование проблемы предупреждения преступлений органами внутренних дел в современных условиях. Автором проанализированы основные положения криминологического учения о предупреждении преступлений. Особое внимание уделено исследованиям отечественных и зарубежных авторов относительно понятийного научного аппарата этого раздела криминологии. Анализ показывает, что проблема определения иерархии понятий остается дискуссионной, поэтому обосновывается позиция, согласно которой криминологи должны прийти к компромиссу относительно категориального аппарата (предупреждение, профилактика, предотвращение, пресечение и т.д.). В работе обосновывается понятие предупреждения преступлений, его уровни, виды и средства, определяется правовая база профилактической деятельности правоохранительных органов Украины.

На основе изучения теории и практики рассматривается понятие правоохранительной деятельности и правоохранительных органов в Украине, поскольку законодательство не дает определения указанных категорий. Диссертант делает вывод о необходимости разработки и принятия Закона Украины «О правоохранительной деятельности», который устранил указанные пробелы в сфере правоохранительной деятельности. В работе рассматриваются основные

признаки, характеризующие понятие правоохранительного органа. На основе анализа законодательства, регулирующего предупреждение преступлений и других правонарушений, делается вывод относительно субъектов профилактической деятельности и предлагается их научная классификация. В диссертации исследуется правовая база системы правоохранительных органов. Среди правоохранительных органов основное внимание уделяется правовым и организационным основам деятельности органов внутренних дел и их структурных подразделений по предупреждению преступлений: криминальной милиции, милиции общественной безопасности, досудебного следствия.

На основе анализа статистических данных, изученных уголовных дел и других материалов рассматриваются потенциальные профилактические возможности подразделений и служб криминальной милиции, милиции общественной безопасности и досудебного следствия органов внутренних дел, обобщается положительный опыт их работы и указываются имеющиеся недостатки.

В исследовании самостоятельно рассматривается вопрос об эффективности деятельности органов внутренних дел в борьбе с преступностью и профилактической деятельности милиции. Рассматриваются недостатки в работе органов внутренних дел, которые обуславливают латентную преступность. Обобщается положительный международный опыт определения критериев эффективности работы милиции (полиции) в борьбе с преступностью, приводятся система конкретных показателей для ее оценки (раскрываемость преступлений, реагирование на преступления, рецидив преступлений, экономия ресурсов, мнения населения о качестве правоохранительной деятельности и другие факторы).

Отдельный раздел диссертационного исследования посвящен основным направлениям совершенствования деятельности органов внутренних дел в предупреждении преступлений. Вносятся предложения по законодательному регулированию и нормативно-правовой регламентации профилактической работы органов внутренних дел, рассматриваются организационные формы этой деятельности.

На основе изучения законодательства, нормативно-правовых актов, существующей практики и социологических исследований проводится анализ современных проблем дальнейшего укрепления взаимодействия милиции с населением и улучшения имиджа работника органов внутренних дел.

Вносятся предложения по совершенствованию законодательной базы профилактической деятельности, разработке концепции и программы борьбы с преступностью и предупреждением преступлений, предлагается принятие ведомственных нормативных актов, регулирующих профилактическую деятельность.

Ключевые слова: предупреждение, деятельность, субъекты профилактики, преступность, органы внутренних дел, эффективность, взаимодействие.

Negodchenko V.O. Internal affairs organs activity on crimes prevention in the modern conditions. – Manuscript.

The thesis for PhD degree on law and jurisprudence by specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Penitentiary Law. – National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2003.

The thesis complex scientific research on the problem of the internal affairs organs activity on crimes prevention in the modern conditions was carried out. Prevention crimes criminological theory genesis, its notional scientific apparatus, levels and ways of this activity was analyzed.

The essence and legal origin of an activity on crimes prevention was investigated, the subjects of preventive activity and their classification were determined. The great attention was paid to the investigation of the theory and practice of the legal and organizational basis of the preventive activity of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and its departments: criminal militia, militia of community order defense, organs of preliminary inquiry and others. The effectiveness of the internal affairs organs activity on crimes prevention was regarded.

The propositions on the main directions of the legal regulation and organizational activity of the internal affairs organs on crimes prevention were submitted and the community cooperation perspectives in this sphere were determined.

Key words: prevention, activity, subjects of preventive activity, criminality, internal affairs organs, effectiveness, cooperation.